

UNIWERSYTET JAGIELLOŃSKI
W KRAKOWIE

Sytuacja prawna i ochrona formacji obrony cywilnej w świetle międzynarodowego prawa humanitarnego

dr hab. Marcin Marcinko
Katedra Prawa Międzynarodowego Publicznego
Uniwersytet Jagielloński

Definicja obrony cywilnej w świetle MPH

Podstawa prawna – Protokół Dodatkowy I do Konwencji Genewskich z 1949 r., dotyczący międzynarodowych konfliktów zbrojnych, przyjęty dnia 8 czerwca 1977 r. – rozdział VI, art. 61-67.

Obrona cywilna to spełnianie zadań humanitarnych mających na celu ochronę ludności cywilnej przed niebezpieczeństwami działań zbrojnych lub klęsk żywiołowych i przewyciężania ich bezpośrednich następstw, jak również zapewnienie warunków koniecznych do przetrwania.

Definicja obrony cywilnej w świetle MPH

Międzynarodowy Komitet Czerwonego Krzyża:

- **obrona cywilna w szerokim ujęciu** – obejmuje ogólnie wszelkie środki obrony narodowej niemające charakteru militarnego (w tym w szczególności środki służące utrzymaniu porządku publicznego, funkcjonowaniu służb publicznych, w tym służby zdrowia, utrzymaniu morale społeczeństwa i ochronie przemysłu wojennego);

- **obrona cywilna w wąskim ujęciu** - stanowi tylko część powyższych działań (chodzi o działania mające na celu ratowanie życia i ograniczanie szkód).

W **Protokole Dodatkowym I** zdecydowano się przyjąć **węższe rozumienie obrony cywilnej**, koncentrując się przede wszystkim na jej **aspekcie humanitarnym**, tj. na jej roli w łagodzeniu strat, szkód i cierpień zadawanych ludności cywilnej metodami i środkami prowadzenia działań zbrojnych (zwłaszcza gdy nowoczesne rodzaje broni są używane z naruszeniem zasad i reguł prawa humanitarnego).

Zadania obrony cywilnej

- służba ostrzegawcza;
- ewakuacja;
- przygotowanie i organizowanie schronów;
- obsługa środków zaciemniania;
- ratownictwo;
- służby medyczne (włączając w to pierwszą pomoc oraz opiekę religijną);
- walka z pożarami;
- wykrywanie i oznaczanie stref niebezpiecznych
- odkażanie i inne podobne działania ochronne;
- dostarczanie doraźnych pomieszczeń i zaopatrzenia;
- doraźna pomoc dla przywrócenia i utrzymania porządku w strefach dotkniętych klęskami;
- doraźne przywrócenie działania niezbędnych służb użyteczności publicznej;
- doraźne grzebanie zmarłych;
- pomoc w ratowaniu dóbr niezbędnych dla przetrwania;
- dodatkowe rodzaje działalności, niezbędne dla wypełnienia któregoś z zadań wyżej wymienionych, w tym planowanie i prace organizacyjne.

Zadania obrony cywilnej

Wspomnianym zadaniom musi przyświecać **jeden z następujących celów:**

- 1) ochrona ludności cywilnej przed niebezpieczeństwami działań wojennych lub katastrof;
- 2) pomoc ludności cywilnej w odbudowie po bezpośrednich skutkach działań wojennych lub katastrof;
- 3) zapewnienie warunków niezbędnych do przetrwania ludności cywilnej.

Zadania obrony cywilnej

„Wykrywanie i oznaczanie stref niebezpiecznych” oraz „odkażanie i inne podobne działania ochronne” – operacje te muszą mieć na celu wyłącznie ochronę ludności cywilnej. Operacje takie jak wykrywanie, oznaczanie i usuwanie pól minowych podczas działań zbrojnych nie wchodzą w zakres działań obrony cywilnej.

Jeżeli straż pożarna należąca do organizacji obrony cywilnej gasi pożar w obiekcie wojskowym, co do zasady nie realizuje ona wówczas funkcji obrony cywilnej. Jeżeli jednak pożar obiektu wojskowego może zagrozić życiu rannych żołnierzy lub ludności cywilnej znajdującej się w pobliżu tego obiektu, a akcja gaśnicza ma na celu uratowanie tych osób, wówczas jest to zadanie dla obrony cywilnej.

Jeżeli jednostki wojskowe usłyszą syreny alarmowe przeznaczone do ostrzegania ludności cywilnej przed nalotem, będzie to korzyść przypadkowa, ale jeżeli do przesyłania meldunków wojskowych wykorzystywane będą linie łączności obrony cywilnej, nie będzie to działanie związane z obroną cywilną.

Zadania obrony cywilnej

Doraźna pomoc dla przywrócenia i utrzymania porządku w strefach dotkniętych klęskami – co do zasady, członkowie organów ścigania mają status cywilny, a rutynowe działania w celu egzekwowania prawa ogólnie służą ochronie ludności cywilnej. Zatem członków cywilnych sił policyjnych nie uważa się za dozwolone cele ataków w sytuacji międzynarodowego konfliktu zbrojnego, chyba że zostaną oni wcieleni do sił zbrojnych. Typowe zadania policji nie są zadaniami obrony cywilnej i nic w definicji obrony cywilnej nie zmienia statusu policji jako służby cywilnej.

Jednakże na obszarach znajdujących się w sytuacji nadzwyczajnej (tj. obszarach dotkniętych działaniami wojennymi lub klęskami żywiołowymi), gdzie zaburzone zostało normalne funkcjonowanie administracji publicznej, organizacje obrony cywilnej mogą w drodze wyjątku pomagać także w przywracaniu i utrzymaniu porządku publicznego.

Ochrona ogólna obrony cywilnej

Cywilne organizacje obrony cywilnej oraz ich **personel** powinny być szanowane i chronione; mają one prawo wypełniać swoje zadania z wyjątkiem wypadków stanowczej konieczności wojskowej.

Ochrona obejmuje także **osoby cywilne nie należące do organizacji obrony cywilnej**, które na wezwanie uprawnionych władz wykonują pod ich kontrolą zadania obrony cywilnej.

Do **budynków, materiałów używanych w celach obrony cywilnej**, jak również do **schronów przeznaczonych dla ludności cywilnej** stosuje się przepisy dotyczące ochrony dóbr o charakterze cywilnym.

Dobra użytkowane przez obronę cywilną mogą być niszczone i przeznaczane do innych celów **tylko przez stronę, do której należą**.

Organizacje cywilne obrony cywilnej państw neutralnych

Ochrona konwencyjna obejmuje również personel i materiały **organizacji obrony cywilnej państw neutralnych** lub innych **państw nie będących stronami w konflikcie**, które wykonują zadania obrony cywilnej na terytorium strony w konflikcie za jej zgodą i pod jej kontrolą.

O takiej pomocy należy możliwie najszybciej **powiadomić** każdą zainteresowaną stroną przeciwną.

Taka działalność nie powinna w żadnym wypadku być uważana za mieszanie się do konfliktu, powinna jednak być prowadzona z odpowiednim uwzględnieniem **interesów bezpieczeństwa** zainteresowanych stron konfliktu.

Obrona cywilna na terytoriach okupowanych

Na terytoriach okupowanych państwo okupacyjne powinno **ułatwiać organizacjom obrony cywilnej** wykonywanie ich zadań, nie powinno ono zmieniać struktury ani personelu, ani też rekwirować budynków i materiałów należących do tych organizacji, jeżeli przyniosłoby to szkodę ludności cywilnej.

Cywilne organizacje obrony cywilnej nie powinny być zobowiązane do przyznania pierwszeństwa obywatelom lub interesom państwa okupacyjnego.

Obrona cywilna na terytoriach okupowanych

Państwo okupacyjne:

- może ze względów bezpieczeństwa rozbroić personel obrony cywilnej;
- może zarekwirować lub przeznaczyć do innych celów środki należące do obrony cywilnej, jeśli nie będzie to przynosić szkody ludności cywilnej oraz:
 - budynki lub materiały były konieczne do zaspokajania innych potrzeb ludności cywilnej
 - zarekwirowanie ich lub przeznaczenie do innych celów może trwać tylko tak długo, jak długo ta konieczność występuje

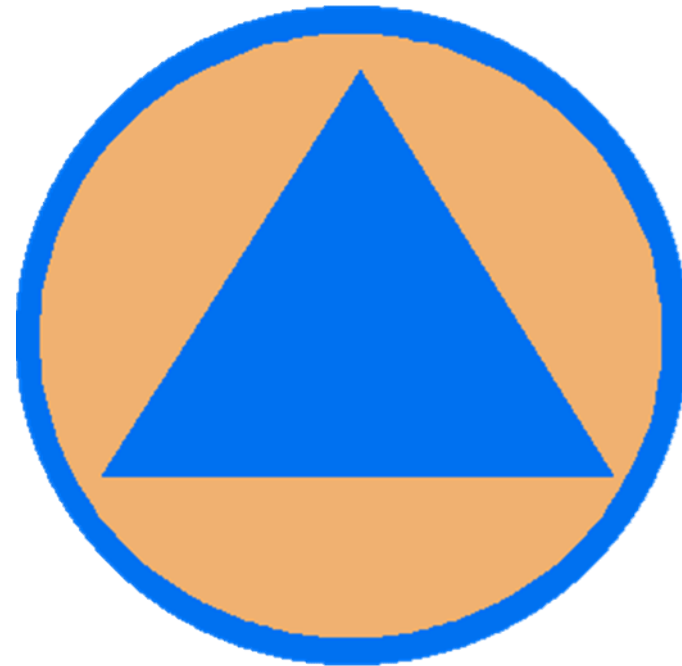
ALE:

- nie powinno przeznaczać do innych celów ani rekwirować schronów przewidzianych do użytku ludności cywilnej lub koniecznych na potrzeby tej ludności.

Identyfikacja

Międzynarodowy znak rozpoznawczy dla obrony cywilnej – równoboczny trójkąt niebieski na tle pomarańczowym – jest stosowany do ochrony organizacji obrony cywilnej, ich budynków, ich personelu i materiałów albo do ochrony schronów cywilnych.

Ustanie ochrony

Ochrona, do jakiej mają prawo organizacje obrony cywilnej, ich personel, budynki, schrony i inne obiekty, **ustaje w przypadku:**

- prowadzenia działań szkodliwych dla nieprzyjaciela lub
- wykorzystywania ich poza właściwymi zadaniami.

Działania szkodliwe dla nieprzyjaciela – termin ten pozostawia pewne pole do interpretacji. Nie ulega wątpliwości, że transport ciężkiej broni zostałby uznany za szkodliwy dla nieprzyjaciela i w związku z tym skutkowałby utratą przez dany personel prawa do ochrony. Podobnie, jeżeli cywilna straż pożarna gasi pożar na lotnisku wojskowym, nie wchodzi to w zakres działań obrony cywilnej i może zostać uznane za działanie na szkodę przeciwnika.

Konsekwencją popełnienia tych czynów jest utrata szczególnej ochrony przyznanej organizacji i jej personelowi, co oznacza, po pierwsze, że można uniemożliwić im wykonywanie ich zadań, a po drugie, używanie znaku rozpoznawczego staje się użyciem „niewłaściwym”.

Ustanie ochrony

Działania szkodliwe dla nieprzyjaciela są jednak **pojęciem szerszym** niż bezpośredni udział w działaniach zbrojnych, w związku z tym organizacje obrony cywilnej i ich personel są nadal chronieni tak samo jak osoby cywilne, nawet jeśli utracili prawo do szczególnej ochrony w świetle Protokołu Dodatkowego I.

Zabrania się zatem atakowania personelu obrony cywilnej niebiorącego bezpośredniego udziału w działaniach wojennych, niezależnie od tego, czy utracił, czy nie utracił ochrony wynikającej z postanowień Protokołu Dodatkowego I.

Ustanie ochrony

Nie należy uważać za szkodliwe dla nieprzyjaciela:

- wykonywania zadań obrony cywilnej pod kierownictwem lub nadzorem władz wojskowych;
- współpracy cywilnego personelu obrony cywilnej z personelem wojskowym w wykonywaniu zadań obrony cywilnej ani przydzielenia osób wojskowych do cywilnych organizacji obrony cywilnej;
- spełniania zadań obrony cywilnej, które mogą sporadycznie przynosić korzyść ofiarom wojskowym, zwłaszcza niezdolnym do walki.

Nie jest też działaniem szkodliwym dla nieprzyjaciela noszenie **lekkiej broni osobistej** przez cywilny personel obrony cywilnej dla utrzymania porządku lub obrony własnej.

Obrona cywilna zorganizowana na wzór wojskowy z obowiązkowym charakterem służby również nie pozbawia jej ochrony konwencyjnej.

Ustanie ochrony

Lekka broń osobista – powinna być używana przez personel ochrony cywilnej **wyłącznie do samoobrony**, personel ochrony cywilnej może być więc uzbrojony, by bronić się przed przestępcami lub maruderami. Członkowie personelu ochrony cywilnej nie mogą angażować się w walkę ze stroną przeciwną i nie mogą używać siły, aby stawić opór w przypadku próby ich schwytania.

Jeżeli jednak zostaną bezprawnie zaatakowani przez poszczególnych członków sił nieprzyjaciela, mogą użyć swojej broni w samoobronie, najpierw powinni jednak postarać się zidentyfikować jako personel ochrony cywilnej.

Członkowie sił zbrojnych i formacje wojskowe przydzielone do organizacji obrony cywilnej

Członkowie sił zbrojnych i formacji wojskowych przydzieleni do organizacji obrony cywilnej powinni być **szanowani i chronieni**, jeżeli:

- są przydzieleni **na stałe** do wypełniania zadań obrony cywilnej;
- po otrzymaniu takiego przydziału **nie wykonują innych zadań wojskowych** w czasie konfliktu;
- odróżniają się w sposób widoczny od innych członków sił zbrojnych, nosząc **międzynarodowy znak rozpoznawczy obrony cywilnej**;
- wyposaża się ich jedynie w **lekką broń osobistą** dla utrzymania porządku lub obrony własnej;
- **nie biorą bezpośrednio udziału w działaniach zbrojnych**, nie prowadzą działań szkodliwych dla strony przeciwnej ani też nie są wykorzystywani, poza swymi zadaniami obrony cywilnej, do takich działań;
- spełniają zadania obrony cywilnej **wyłącznie na terytorium państwowym swojej strony**.

UNIWERSYTET JAGIELLOŃSKI
W KRAKOWIE

Dziękuję za uwagę

marcin.marcinko@uj.edu.pl